

ШВЕДОВ Віталій,
здобувач III курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова.
Науковий керівник – к.і.н., доц. Чепіженко В. В.

ВОЄННО-ПОЛІТИЧНА СКЛАДОВА ФРАНКО-ШОТЛАНДСЬКОГО АЛЬЯНСУ ПІД ЧАС ВІЙН ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ШОТЛАНДІЇ

Розглянуто причини та передумови створення франко-шотландського альянсу, політичну та воєнну взаємодію Франції та Шотландії під час першої та другої війн за незалежність королівства Шотландія контекстом.

Основною передумовою участі Шотландії у Столітній війні між Англією та Францією можна вважати «Старий союз» («Auld Alliance») між Францією та Шотландією, укладений у 1295 р., та ратифікований у 1296 р. Подальші події, що сталися наприкінці XIII–у першій половині XIV ст., зокрема перша та друга війни за незалежність Шотландії (1296–1328; 1332–1357), мали суттєве значення для розвитку англо-французьких відносин напередодні початку бойових дій між Англією та Францією

Єдиним прямим спадкоємцем Олександра III була його онука, Маргарет Норвезька (1283–1290). Рідна сестра Едварда I була бабусею Маргарет Норвезької. Едвард I сприяв приїзду спадкоємиці шотландського престолу та домовився про укладення шлюбу між нею та своїм старшим сином [2, с. 360].

Шотландські магнати схвалили шлюб, сподіваючись, що Едвард залишить певну самостійність в керуванні Шотландією. Вони прагнули збереження прав, звичаїв, законів, свободи та незалежності. Договір про шлюб був узгоджений в липні 1290 р. в Біргемі [8, с. 47].

Так сталося, що Маргарет померла під час подорожі морем з Норвегії до Шотландії. Після цього свої претензії на шотландський престол висунули одразу декілька кандидатів, основними з яких були Джон Баліоль та Роберт Брюс. Арбітром виступив Едвард I. При цьому король Англії хотів, щоб шотландці зрозуміли, що він розподіляє трон як сюзерен Шотландії, а не як сусід.

У травні 1291 р., відбулася зустріч, на якій шотландська делегація намагалася відхилити претензії Англії на сюзеренітет, але, передаючи Едварду I своє королівство для визначення претендента, вони, фактично, визнавали його владу над Шотландією. Окрім цього, ще до прийняття рішення Едвард I домігся від кожного з позивачів згоди на його сюзеренітет над ними. Воно було

прийнято під час ретельного та тривалого розгляду й завершилося лише в листопаді 1292 р. визнанням королем Джона Баліоля, який був найстаршим з нащадків чоловічої статі старшої дочки графа Девіда II Хантінгтонського [2, с. 360].

Едвард втручався в справи Шотландії, підриваючи позиції Баліоля як короля, «зайшовши в 1294 році так далеко, що став ставитися до нього не більше, ніж до вищого англійського васала в Шотландії» [2, с. 360].

Зрештою, після всіх принижень з боку Едварда I, шотландська Рада дванадцяти від імені короля Джона Баліоля відправила делегацію до Франції з метою підписання союзного договору. Договір з королем Франції Філіпом IV був укладений 23 жовтня 1295 р. та ратифікований шотландським парламентом 23 лютого 1296 р. [7, с. 49][5]. В договорі йшлося про те, що «якщо одна з двох країн: або Шотландія або Франція зазнає нападу з боку Англії, інша вторгнеться в Англію» [3, с. 5].

І під час Першої війни за незалежність Шотландії, і під час Другої Французьке королівство надавало воєнну, політичну та дипломатичну підтримку шотландцям в їх боротьбі проти Англії.

До дипломатичних досягнень франко-шотландського альянсу на початковому етапі війни можна віднести визволення з полону Джона Баліоля, надання йому опіки. Баліоль знову розглядався королем Шотландії, про що, зокрема, нагадували представники папи Римського Боніфация VIII.

Спільні дипломатичні зусилля Франції та Шотландії впливали не тільки на статус Баліоля, а й на бойові дії. Французькі дипломатичні представники неодноразово наполягали на перемир'ї між Англією та Шотландією, на яке Едвард I погоджувався в певні періоди. У 1300 р. король Франції відправив клірика П'єра де Мансі та рицаря Жана де Баресса до Едварда I з пропозицією укладення перемир'я між Англією та Шотландією [11, с. 324]. Едвард I погодився на перемир'я від Геловіна до Трійці 1301 р. Шотландці сподівалися, що до закінчення перемир'я 21 травня 1301 р. король Едвард I поступиться під тиском папи та Франції та погодиться на постійний мир [12, с. 157]. У травні строк перемир'я сплинув, бойові дії поновилися, і король Англії вирушив разом із сином, принцом Уельським, та військом в південно-західну та центральну частину Шотландії [4, с. 62]. Англійцям протистояв хранитель Джон де Сулз, якому вдавалося чинити постійний тиск на ворога. Вже 26 січня 1302 р. Едвард I під певним тиском з боку французів погодився на перемир'я на дев'ять місяців [9, 159].

В Аньєр-сюр-Уаз Едвард I провів перемовини з французами, де було укладене перемир'я, яке мало пряме відношення до Шотландії. Передбачалося, що Едвард I має передати поселення, території та замки, які захопило його

військо, французам на період до остаточних переговорів про мирний договір між Англією, Францією та Шотландією [4, с. 63].

У липні 1302 р. через поразку в битві при Куртре Філіп IV опинився у скрутному політичному становищі, і подальша підтримка шотландців була не вигідною для нього. Папа Боніфачій VIII теж втратив інтерес до заплутаної справи, тому прихильники незалежності залишилися без зовнішньої підтримки. У спробі змінити ситуацію до Філіпа IV відправляється посольство під проводом Джона де Сулза, але воно не вплинуло на підсумковий текст угоди між Англією та Францією, що був скріплений печаткою 20 травня 1303 р [6, с. 79]. Філіп IV намагався включити своїх союзників в умови остаточного мирної угоди, але Едвард I наполіг на їх виключенні [4, с. 65]. Влітку 1303 р. Едвард I провів військову кампанію, за результатом якої більша частина шотландської аристократії була змушена піти на перемовини з Едвардом I, що завершиться компромісом та другим підкоренням Шотландії.

Після восьми років бойових дій шотландські лідери зазнали поразки в протистоянні англійському королю.

У 1306 р. почався новий етап протистояння, це вже була війна Брюса (1274-1329), у якій він протистояв як англійцям, так і шотландським лордам у своїй боротьбі за владу. Роберт Брюс, 7-й лорд Аннандейла, не одразу отримав французьку підтримку.

З 1303 р. була припинена дія франко-шотландської угоди, французьке та англійське королівства перебували у стані миру. Але 1323 р. сталася прикордонна сутичка в Аквітанії між Англією та Францією. Скориставшись ситуацією, коли між Шарлем IV та Едвардом II виник конфлікт через захоплення французами частини англійської території в Гієні, Роберт I Брюс вирішив налагодити стосунки із Францією. З Шотландії відправилася делегація на чолі з Томасом Рендольфом. У квітні 1326 р. в Корбейлі був підписаний франко-шотландський оборонний союз [9, с. 174]. З цього моменту Шотландія припинила свою ізоляцію та поновила франко-шотландський альянс.

У червні 1329 р. Роберт I Брюс помер, залишивши своїм наступником п'ятирічного сина, Девіда II. Хранитель Шотландії, Рендольф, 1-й граф Морей, який готувався до відбиття нападу, помер 20 липня 1332 р. перед висадкою армії Едварда, новим хранителем 2 серпня того ж року став Дональд, 8-й граф Мар [2 с. 380][11, с. 346]. Едвард Баліоль дістався до Файфа і 11 серпня розбив шотландську армію при Даплін-Мур біля Перта, граф Мар був убитий під час битви [8, с. 70][11, с. 346]. Едвард Баліоль був коронований у Сконі 24 вересня [11, с. 347]. Але 17 грудня 1332 р. Баліоль зі значно меншим ніж влітку військом зазнав поразки при Аннані біля Роксбура від Арчибальда Дугласа.

Король Англії Едвард III підтримав дії Баліоля, який визнав його

сюзеренітет та обіцяв передати південну частину Шотландії під владу Англії. У травні 1333 р. англійський король прибув до Беріка на допомогу Баліюлю, який був зайнятий облогою міста [2, с. 380]. 19 липня 1333 р. об'єднане військо двох Едвардів розбило шотландську армію при Халідон-Хілл, що стало причиною захоплення більшої частини Шотландії, яка перейшла під контроль Баліюля [8, с. 70]. У червні 1334 р. в Йорку Едвард Баліюль приніс оммаж королю Англії та передав йому володіння у 8-ми шерифствах на півдні королівства.

Джону Рендольфу, 3-му графу Морей, який емігрував до Франції, вдалося заручитися французькою підтримкою, і коли він повернувся до Шотландії, було прийнято рішення відправити Девіда II Брюса з дружиною та двором до Франції, аби уникнути захоплення в полон [1, с. 237][8, с. 70]. Філіп VI виділив 1000 марок Джону Рендольфу на організацію перевезення короля Шотландії, дружини та його двору до Франції морем [10, с. 130]. У травні 1334 р. вони прибули в Нормандію, де їх розмістили у замку Шато-Гайяр. Після від'їзду короля, його прихильники поновили боротьбу проти обох Едвардів. Король Шотландії, Девід II Брюс, провів у Франції сім років, отримуючи субсидії від Філіпа VI та грошові перекази від своїх прихильників у Шотландії [10, с. 131].

Тим часом Едвард III відправив делегацію до Парижу, яка мала обговорити питання Аквітанії та участі Едварда III в хрестовому поході. Перемовини майже були завершені, коли Філіп висунув нову вимогу: в угоду також мають бути включені шотландці та їх король. Це призвело до того, що англійське посольство, не маючи відповідних інструкцій, висловило свій протест, і перемовини закінчилися нічим, делегація відправилася до Англії без договору.

Філіп VI, з моменту відбуття англійських послів до Англії, більше не розглядав можливість повернення Аквітанії Едварду III, через те що умови, які він висунув, були неприйнятними для короля Англії: Едвард III мав би відмовитися від підтримки Баліюля та своїх шотландських територій.

У 1335 р. Філіп VI розпочав відкриту підтримку Шотландії у вигляді допомоги зброєю, набігів приватирів, а до того ж він оголосив про формування шеститисячного війська для відновлення Девіда II на шотландському троні (хоча військо так і не збереться). Зрештою, коли розпочнеться Столітня війна, на острові тривала англо-шотландська війна.

За сприяння французької корони Девід повернувся на батьківщину через 7 років. У 1340-і роки триває відвоювання території з підкоренням фортець з англійськими гарнізонами. В 1346 р., під час вкрай жахливої для французів кампанії в Нормандії, до Девіда надходять прохання від французів виступити у наступ на територію Англії, посилаючись на те, що «в Англії більше не залишилося військ». Рейд завершився цілковитою поразкою. Король Шотландії буде перебувати в полоні до 1357 р. Тобто до моменту, коли вже король

Франції Жан Добрий потрапить у полон. Але в 1355 р. мало місце прибуття невеликого загону французького рицаря Йона Гарансьєра, проте спільні дії не мали особливого успіху.

Список джерел та літератури

1. Brown M. The Wars of Scotland: Scotland, 1214-1371 (The New History of Scotland). Edinburgh University Press, 2004. 379 p.
2. Crouch D. Medieval Britain, C. 1000-1500. Cambridge University Press, 2017. 388 p. URL: <https://tinyurl.com/bddxemuj> (дата звернення: 21.04.2025)
3. Muriel Canallas. The auld alliance (1295-1560): commercial exchanges, cultural and intellectual influences between France and Scotland. History. 2009. URL: <https://dumas.ccsd.cnrs.fr/dumas-00429946v1> (дата звернення: 19.04.2025)
4. Nicholson R. Scotland: The later Middle Ages (The Edinburgh history of Scotland). Oliver & Boyd, 1974. 695 p.
5. Nicholson, Ranald. "The Franco-Scottish and Franco-Norwegian Treaties of 1295." The Scottish Historical Review, vol. 38, no. 126, 1959, pp. 114–32. JSTOR, с. 122. URL: <http://www.jstor.org/stable/25526533> (дата звернення: 19.04.2025)
6. Sadler J. Border Fury. Routledge, 2013. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315834573> (дата звернення: 19.04.2025)
7. Santiuste D. Hammer of the Scots: Edward I and the Scottish Wars of Independence. Pen & Sword Books Limited, 2015. 240 p.
8. Scotland: A history / ed. by W. Jenny. Oxford: Oxford University Press, 2005. 380 p.
9. Scott R. M., Reese P. Robert the Bruce, King of Scots. Canongate Books, 2014. 288 p.
10. Sumption J. Hundred Years War, Vol. 1: Trial by Battle. Faber & Faber, Limited, 2011. 672 p.
11. Fordun J. John of Fordun's Chronicle of the Scottish nation. Edinburgh: Edmonston and Douglas, 1872. 492 p.
12. Barrow G. W. S., Brown M. Robert Bruce: And the Community of the Realm of Scotland: An Edinburgh Classic Edition. Edinburgh University Press, 2013. 560 p.